

Boekbespreking

Leo Bormans (red.), *Hoop: De bron van succes, kracht en geluk*, The World Book of Hope (Tielt: Lannoo, 2015)

Website: <http://www.theworldbookofhope.be/>

De Belgische auteur Leo Bormans is niet aan zijn proefstuk toe. Hij publiceerde eerder al *Geluk, The World Book of Happiness* (2010) en de *Liefde, The World Book of Love* (2013). Wat het eerste betreft, over geluk: Tijdens zijn ambtstermijn als voorzitter van de Europese Raad gaf Herman van Rompuy dit boek als geschenk aan zowat alle wereldleiders. Geluk, liefde en hoop; het gaat om een reeks van drie mooi geïllustreerde geschenkboeken voor op het nachtkastje, hoewel ze misschien daarvoor te volumineus zijn.

Maar liefst 100 wetenschappers van over heel de wereld delen kort en bondig, in gewone mensentaal, hun gedachten over hoop. Net als bij de twee andere delen gaat het voornamelijk om bevindingen uit de positieve psychologie. Dit is nog een jonge tak van de psychologie die zich richt op de gezonde mens, weerbaarheid en de kwaliteit van het leven. Juist in crisissituaties is hoop een bron van kracht, geluk en succes.

Het boek opent met een woordje van de Nobelprijswinnaar Kofi Anan en eindigt met een bijdrage van de bekende Amerikaanse filosofe Martha Nussbaum. Deze laatste bijdrage valt trouwens nogal tegen. In plaats van iets over hoop te zeggen spreekt ze vooral over één van haar hoofdthema's: pluralisme, tolerantie en het gevaar van xenofobie. Dit illustreert de sterk wisselende kwaliteit van de bijdragen. Maar de boodschap is duidelijk: volgens zowel Kofi Anan als Martha Nussbaum is 'hoop' een primaire opdracht voor de toekomst van de mensheid. Voor Leo Bormans is het na zijn wereldreis, waarbij hij zijn talloze interviews rond 'hoop' afnam, nu heel duidelijk: "Hoopvolle mensen zijn gelukkiger, gezonder en succesvoller." (p.10)

Maar wat is nu hoop eigenlijk? Kunnen we iets met dit vage en wollige begrip? Het boek demonstreert de veelkleurige schakeringen van hoop alsook de moeilijkheid om het vast te pinnen - iets wat wetenschappers vanuit hun metier toch plegen te doen. Toch is er wel het één en ander over te zeggen. Zo gaat hoop niet alleen over de toekomst, het is de kracht tot transformatie van het nu. Het boek gaat niet zozeer over een passieve of afwachtende hoop, maar om hoop die leidt tot het opstropen van de mouwen. Grote kunstwerken, technologische innovaties, prachtige literatuur, florerende bedrijven, inspirerende geloofsgemeenschappen - ze komen voort uit onze diepste drijfveren van hoop. Neem hoop weg, en de wereld wordt een donkere plaats. Dat staat vast.

Afgezien van het nader definiëren van geluk geeft dit boek ook een goed beeld van hoe in allerlei vakgebieden, en over heel de wereld, hoop wordt onderzocht. Zo bespreekt, vanuit Nederland, Ruut Veenhoven de relatie tussen hoop en geluk – hij stelt dat deze over het algemeen bij elkaar horen. Daarom is in de *World Database of Happiness* 'hoop' ook terecht één van de categorieën. Zonder hoop

is er geen geluk. Verder wordt Hoop onder meer ook bestudeerd in een klinische context. Men richt zich op de vraag welk nut hoop heeft voor *coping* met ernstige ziekte. Het boek beschrijft ook onderzoek naar hoop in het onderwijs, meer bepaald het effect van hoop op leerprestaties van jongeren. Verder wordt onderzoek beschreven naar de betekenis van hoop or het werken met gevangenen. Ook voor onze economie heeft hoop een belangrijke betekenis, een toepassingsgebied dat maar beperkt aan de orde komt. Volgens de econoom Rowena A. Pecchenio ondermijnt hoop de economische rationaliteit niet. We kunnen op een rationele wijze hoopvol zijn. Economie gaat om het vermogen om te kiezen en besluiten te nemen. "Dit vermogen is vaak afhankelijk van de vraag of we wel of geen hoop hebben, of we een toekomst voor ons zien, er plannen voor kunnen maken, erin kunnen geloven." (p.52) Rationeel hoopvolle mensen kiezen niet voor de onmiddellijke bevrediging van hun korte termijndoelen, maar werken geduldig aan een weg om vanuit de huidige moeilijke positie tot een doel voor de lange termijn te komen. (afbeelding hieronder : "De Hoop", allegorische voorstelling uit 1540)

Naast de korte verhalen van de wetenschappers biedt het boek ook een beschrijving van tien projecten rond hoop. Een voorbeeld daarvan is een project aan een universiteit in Mexico, waar het vak positieve psychologie aan alle studenten gedoceerd wordt. Ook de hele staf, in welke discipline zij ook werkzaam zijn, krijgen training in het onderwijzen van 'welbevinden'. In Boston, Amerika, trachten de "Little Sisters of the Assumption" met het "Project Hope" arme moeders te helpen met werkstimuleringsprogramma's. Het project is er voor hen bij wie alle wegen lijken doodgelopen te zijn. Weer een ander voorbeeld zijn mobiele scholen voor straatkinderen. Hier richt men zich minder op de problemen van het kind, dan wel op het hoopvolle positieve potentieel van kinderen onderzocht wordt waar ze goed in zijn. Op die manier wordt de hoop geprikkeld.

Hoop als zelfbeschikking, weerbaarheid en het vermogen om doelgericht te denken loopt als een rode draad door het boek heen. De meest invloedrijke positieve psycholoog over hoop, wiens aanhangers regelmatig in het boek aan het woord zijn, is Richard Snyder. Hij ontwikkelde een cognitieve en doelgerichte theorie, waarin hoop bestaat uit

de interactie tussen drie belangrijke componenten: allereerst is er het beoogde doel; ten tweede is er de wil of motivatie van de persoon (agent) en ten derde zijn er de wegen naar het doel. Voor Snyder gaat het bij hoop vooral om het vermogen tot doelmatig denken en doelen visualiseren. Een veel bredere en genuanceerdere benadering vinden we bij Anthoni Scioli, wiens bijdrage aan het begin van het boek een beknopte samenvatting is van zijn algemene theorie. Hoop is volgens hem niet alleen een manier van denken, het is ook een manier van voelen en het heeft alles te maken met het verlangen naar verbondenheid. Hoop heeft volgens Scioli drie motieven die elke van de drie diepgaand verbonden zijn met onze biologische constitutie en fundamentele behoeften, een soort blauwdrukken van de hoop. We hopen vanuit de neiging om onze omgeving en dus ook de toekomst te beheersen. Onze hoop heeft ook te maken met onze behoefte aan hechting, het met elkaar hopen en vertrouwen in de ander. Verder

worden we gedreven door een krachtige overlevingsbehoefte. Hopen vanuit de drijfveer tot overleven is dan vooral een *coping*-techniek. Deze drie drijfveren van hoop krijgen verder vorm in ons geloof of in ons wereldbeeld. Geloofsovertuigingen zijn ook een vorm van beheersing, verbinding en overleving (redding).

Het is in dit bestek onmogelijk om deze verkennende bloemlezing met honderd uiterst korte bijdragen op omvattende wijze te evalueren. Wat het eerste doel betreft om het belang van hoop op de kaart te zetten, daar is Leo Bormans met vlag en wimpel in geslaagd. De aandacht voor hoop vormt een belangrijk geneesmiddel in onze huidige populistische cultuur waar angst steeds meer de boventoon gaat voeren. Het is daarom jammer dat de betekenis van hoop voor het geopolitieke en economische terrein in dit boek onderbelicht is gebleven. Vooral het terrein van de gedragseconomie, die over onze keuzes gaat, had heel wat gezegd kunnen worden. Ook mogelijk was een gesprek met de Franse filosoof Dominique Moïsi, die over de culturen van hoop, angst en vernedering heeft geschreven – dat zou hebben geholpen de horizons te verbreden (geopolitiek van emoties). Wat verder ontbreekt is een engagement met het thema hoop vanuit de filosofie en de theologie. De nadruk van Bormans is sterk op de zelfbeschikking van de mens en de maakbaarheid van het leven. Om met de Franse filosoof Gabriel Marcel te spreken, 'hoop' wordt te eenzijdig functioneel en activistisch gemaakt en van haar mysterie berooft. De ervaring van onze eigen grenzen wordt te weinig onderkend: weliswaar spreekt de Belgische psychiater Dirk de Wachter over het bewustzijn van onze eigen sterfelijkheid als een onontkoombaar noodlot, maar over het algemeen voert de positieve psychologie de boventoon. Bormans heeft het vooral over de hoop met opgestroopte mouwen.

De Franse taal kent twee woorden voor hoop: *espoir en espérance*. Het eerste gaat vooral over specifieke voorwerpen van hoop, het tweede verwijst naar een quasireligieuze algemene grondhouding. Het is dan ook heel correct dat de Franse vertaling van het boek de titel draagt “L’Espoir”, want daar gaat het over. Een andere kritiek die Marcel tegenover het functionele hoop denken heeft is de ik-gerichtheid. Hoop wordt hier het verlengde van een heersende ik die de ander gebruikt voor zijn eigen projectjes. Volgens Marcel is hopen juist een open zijn voor anderen. Hopen is “ik hoop in jou voor ons”. Deze neiging tot ik-gerichtheid wordt in het boek van Bormans gelukkig wel vaak gecorrigeerd: verschillende bijdragen benadrukken het belang van verwevenheid met anderen en het belang om anderen te helpen. Hoop is een relationeel gegeven. Deze sociale correctie is in de huidige managementcultuur, waar een optimistisch individualisme overheerst, een welkome kritische aanvulling.

Ook vanuit de theologie is een kritiekpunt op het boek te formuleren – het valt op dat de gekozen benadering zuiver horizontalistisch is. Het belang van een geloofsovertuiging wordt geminimaliseerd. Een uitzondering hierop is Scioli, die ik al eerder noemde. De apostel Paulus spreekt van de God van de hoop. Hij doet dit als joodse christen, waarbij hij erkent dat God de bron is van alle hoop in de geschiedenis van de mensheid. Deze God is in dit boek de grote afwezige. Het boek demonstreert prachtig hoe de mens van nature een hopen wezen is, net zoals de twee andere boeken aantonen dat we aangelegd zijn op geluk en liefde. Maar hoe komt dit? Kunnen we dit zuiver neurologisch of vanuit de sociale biologie verklaren? Ik denk het niet. De mens is gemaakt naar het beeld van God, een persoonlijke God. Mijns inziens kunnen we vanuit deze bron hoop het beste verstaan. Voor mij was het lezen van het boek van Bormans zoals grasduinen in een herbarium, maar dan met het verbod om naar boven te kijken, naar de open hemel die door haar licht en wijdte al deze natuurlijke schoonheid haar bescheiden plaats geeft. Misschien toch wat meer plaats voor *l’espérance*? Of moeten we daar andere boeken voor lezen?

Patrick Nullens, rector en hoogleraar dogmatiek & ethiek aan de Evangelische Theologische Faculteit, Leuven (België).

Project Hoop en Economie – Goldschmeding Foundation.